



## УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО

### РЕЦЕНЗИЯ

От: проф. д-р Румяна Николаева Нейкова

*Научна организация: ВУЗФ, външен рецензент,*

*Научна специалност: Икономика и управление*

Относно: дисертационен труд за присъждане на научна степен

**„доктор“** по научна специалност „Икономика и организация на труда“

**Основание** за представяне на рецензията: участие в състава на  
научното жури по защита на дисертационния труд съгласно  
Заповед № 1309/19.05.2021 на Ректора на УНСС.

*Автор на дисертационния труд:* Мария Христова Манчева

*Тема на дисертационния труд:* „Заетост на жените и съвместяване на  
професионалния и личния живот“

*Научен ръководител:* доц. д-р Галина Димитрова

#### **1. Информация за дисертанта**

Дисертантката Мария Христова Манчева се е обучавала по докторска програма към катедра „Човешки ресурси и социална защита“ на Общикономически факултет на УНСС по научна специалност „Икономика и организация на труда“, съгласно Заповед на Зам.-ректора по НИД на УНСС №1134/20.05.2020. Обучението е осъществено в самостоятелна форма на обучение.

Мария Христова Манчева заема от 2005 г. длъжността административен секретар в катедра „Труд и социална защита“ в УНСС. От 2008 до 2018 г. е хонорован преподавател в същата катедра. Води семинарни занятия по дисциплините Осигурителни системи, Социална политика, Социално подпомагане, Застраховане, Застрахователен пазар, Презастраховане, Пазар на труда. Тя е получила висше бакалавърско и магистърско образование по специалност Застрахователно и социално дело в същия университет.

Докторантката владее английски език, което ѝ позволява да следи новостите в областта на социалното дело и застраховането в другите страни и да адаптира и пренесе теоретични постижения и положителните добри практики у нас.

Според представената документация всички задължения по индивидуалния план са изпълнени.

## **2. Обща характеристика на представения дисертационен труд**

Дисертационният труд е написан на български език и е в обем от 210 стандартни страници, които включват: увод, три глави, заключение, списък на използвани източници. Към научното изследване са включени 31 приложения. Използваната литература съдържа общо 171 единици - 104 на български и 67 на английски език.

**Актуалността** на темата се определя от възникващите проблеми, свързани със заетостта на жените и съвместяването на професионалните ангажименти с личния живот. Тези проблеми са свързани с новата ценностна ориентация на жените и най-вече със стремежа за образование, професионална изява и растеж в кариерата.

**Цел** на настоящото изследване е да се проучат и анализират съществени характеристики, състояние, динамика и проблеми на заетостта на жените в контекста на концепцията за съвместяване на професионален и личен живот, както и да се очертаят предизвикателства пред политиките в тази сфера.

Реализирането на поставената цел на изследването се осъществява чрез изпълнение на четири конкретни задачи, които са подредени в съответствие с логиката на изследователската дейност. Тяхното изпълнение се осъществява от позициите на **изследователската теза**, според която въпреки повишаващите се равнища на заетост при жените, все още се генерират различия при участието на представителите на двата пола на пазара на труда, във връзка с което се формират редица предизвикателства пред политиките на заетостта на жените и съвместяването на професионалния и личния живот.

**Обект** на изследването са жените на пазара на труда в страните от Европейския съюз, а **предмет** на изследването е заетостта на жените и възможностите за съвместяването на професионалния и личния живот.

В процеса на изследването се използва сравнителният, аналитичният, индуктивният и дедуктивният методи. Проучени са и са систематизирани български и чуждестранни

литературни източници, направено е емпирично изследване, като е използван подходящ статистически инструментариум, включващ клъстерния анализ.

Използваната съвкупност от подходящи методи и систематизираните емпирични данни са позволили на авторката да проведе задълбочено научно изследване и да аргументира и обоснове изводите и предложенията за подобряване на баланса между професионалния и личния начин на живот.

За целите на изследването са използвани общо 171 литературни източника, в т.ч. 104 на български език и 67 на английски, посочени в библиографската справка, приложена към дисертацията. Те са свързани с темата на дисертацията.

В представеният за рецензиране дисертационен труд проличава умението на автора да подбира подходящи наши и чуждестранни литературни източници и да извършва обзор и селектиране на необходимата информация, да избира, анализира и адаптира класически и модерни методи за изследване заетостта на жените и баланса между професионалната заетост и личния живот.

Информацията е ползвана добросъвестно и коректно - източниците на цитати са посочени под линия.

В процеса на разработването на дисертацията поради сложната и многопластова същност на изследователския предмет и обект, както и поради редица методически специфики на използваната статистическа информация са възприети някои ограничения, които могат да се систематизират в следните направления:

- изследвани са икономическите и управленските аспекти като не се коментират психологически, социологически и др. аспекти, тъй като те са извън целите на проучването;

- проучването обхваща 28-те страни членки на Европейския съюз, от които се състои съвета в периода 2010-2019 г.. Хърватия се присъединява на 1.07.2013 г. и е включена в целия период на изследване за по-голяма съпоставимост на данните;

- за анализа на съвместяването на професионалния и личния живот са използвани публикувани резултати от изследването European Quality of life, 2016, което се прави на четири години и последното публикувано е през 2017 г.

### **3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати**

Представената дисертация има научен и научно-приложен характер. В дисертационния труд са дефинирани ясно и точно изходните позиции на докторантката, основната теза, целта и задачите, предмета и обекта на изследването. Това дава възможност да се следва логически заданието и по пътя на верификацията на целите поетапно да се постигат определени резултати, които са необходима предпоставка за следващите изследователски стъпки.

В първа глава са представени и анализирани различни разбирания и дефиниции за пазара на труда, свързани с различните подходи при изследването му и неговия многоизмерен характер, анализирани са основните нормативни документи в България и Европейския съюз, които регламентират правото на участие на жените на пазара на труда, в контекста на съвместяването на професионалния и личния живот, изследвано е осигуряването на равни възможности за заетост на жените и мъжете, представена е концепция за съвместяване на професионалния и личен живот.

Постигнатите научни и научно-приложни резултати от извършената изследователска работа в тази част на докторската дисертация могат да се формулират по следния начин:

- извършен е задълбочен обзор и систематизиране на множество становища на наши и чуждестранни автори по въпросите за същността и структурата за пазара на труда;
- очертани са предизвикателствата пред жените за възможностите за тяхната реализация на пазара на труда;
- изследвано е равенството между половете като основна ценност във всяко едно развито общество, като се правят изводи, че като равноправни, представителите на двата пола, трябва да имат възможност за равен достъп до пазара на труда, образованието, културата, вземането на решения в общността;
- изследвана е институционалната рамка на трудовия пазар в България и Европейския съюз и възможностите, които тези документи създават за реализацията на жените и за постигане на баланс между професионалния и личния начин на живот;
- очертани са основните нормативни документи в България и Европейския съюз, регламентиращи правото на участие на жените на пазара на труда в т.ч. и директиви на Европейския съюз, които държавите членки трябва да изпълнят.
- в концептуален контекст са формулирани фактори, които влияят върху съвместяването на професионалния и личния живот;

- представен е инструментариума на клъстерния анализ с трансформация за характеризирание на процесите, които оказват въздействие върху заетостта на жените и последващите политики за съвместяване на професионалния и личния живот.

Втората глава на дисертационната работа има аналитичен изследователски характер. Заслугата на докторантката се състои в това, че извършва с помощта на клъстерния анализ задълбочено изследване на заетостта на жените в Европейския съюз за периода 2010-2019 г. по шест основни показателя. В резултат на извършения анализ в тази част на дисертацията се достига до следните по-важни резултати:

- чрез прилагането на клъстерен анализ за период от десет последователни години е извършено систематизиране на заетостта по групи и разкриване на променливите по отношение заетостта на жените в Европейския съюз;
- извършена е типологизация на заетостта на жените от Европейския съюз за всяка една от годините и са направени съответните изводи;
- направена е съпоставка на заетостта на жените в България със заетостта на жените от другите страни в Европейския съюз и се отчита, че стойностите на коефициентите за заетостта на жените у нас са близки до тези на Европейския съюз.

Постигнатите резултати в третата глава се отнасят до сравнителен анализ на заетостта на жените и мъжете в Европейския съюз и тематични полета на политики за подобряване на съвместяването на професионалния и личен живот. В резултат на извършената от докторантката изследователска работа в тази част на дисертацията могат да се формулират следните постижения:

- извършен е сравнителен анализ и са представени резултатите за неравенството между жените и мъжете по отношение на заетостта за десетгодишен период;
- направен е изводът, че интегрирането на мерки за постигането на равнопоставеност между половете ще доведе до насърчаване на заетостта, увеличаване на икономическата независимост на жените, повишаване на достъпа до обучение и учене през целия живот, увеличаване на жените-предприемачи, намаляване на бедността между работещите;
- доказва се, че гъвкавите режими на работа, като работа на непълно работно време, работа с плаващо работно време, работа от разстояние (телеработа), работата от дома, са предпоставка за подобряване на съвместяването между професионалния и личния живот.

Запознаването с представената дисертационна работа, с изходните позиции на автора и извършеното изследване и апробацията на методиката, дават основание да се направи извода, че целта и поставените задачи са изпълнени, в резултат на което са постигнати и определени авторови приноси.

#### **4. Оценка на научните и научно-приложни приноси**

В справката за приносите, приложена към автореферата, докторантката е посочила четири приноса. Те отразяват в съкратен вид основния принос – обогатяване на българските изследвания в областта на заетостта на жените и женския труд и концепция за нейното нарастване на базата на обширно и задълбочено изследване и анализиране на реална информация за десет годишен период в Европейския съюз и България. Потвърждавам наличието на посочените от докторантката приноси в дисертационната работа, но считам, че е целесъобразно те да бъдат структурирани в две групи - научни и научно-приложни.

#### **5. Оценка на публикациите по дисертацията**

Авторката на дисертационния труд представя списък с три самостоятелни публикации на български език. В тях са отразени съществени моменти от изследваните проблеми в дисертацията. Две от статиите са публикувани в специализираното списание Панорама на труда, което дава възможност важни резултати от изследването да достигнат до конкретните потребители.

#### **6. Оценка на автореферата**

Представеният автореферат е в обем от 33 стандартни страници. Той дава представа в обобщен, синтезиран вид за съдържанието на дисертационния труд. В него са отразени накратко съдържанието на дисертацията, актуалността на темата, предмета и обекта на изследването, основната научна теза, основната цел и задачите за нейното постигане, използваните изследователски методи, информационните източници и ограничителните условия, при които е разработена дисертацията. Към автореферата са представени: Справка за приносите на дисертационния труд и Списък на публикациите.

## **7. Критични бележки, препоръки и въпроси**

Първо. Докторантката да активизира участието си в национални и международни научни форуми (конференции, специализации и други), където се появяват най-новите и дискуссионни идеи в областта на заетостта на жените и баланса между професионалния и личния живот.

Второ. Да се направи опит за разработване на проект за заетостта на жените и за възможности за нейното увеличаване в условията на необичайни и нетрадиционни ситуации в България, като се привлекат синдикатите и други организации, които се занимават с проблемите на заетостта.

**Моля, докторантката да отговори на следния въпрос -** Защо страните от Северна и западна Европа поддържат значително по-високо ниво на коефициента на заетост, в сравнение със страните от Южна и Източна Европа?

## **8. Заключение**

Рецензираният дисертационен труд на тема: „Заетост на жените и съвместяване на професионалния и личния живот“, разработен от Мария Христова Манчева напълно отговаря на изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за неговото прилагане и Правилника за организацията и провеждането на конкурси за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в УНСС.

Дисертацията представлява принос, както за обогатяване на теорията, така и за подобряване на практика в областта на заетостта на жените и възможностите за подобряване на връзката между професионалния и личния начин на живот.

***В качеството си на рецензент ясно и еднозначно заявявам, че ще гласувам за положително решение, образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.8. Икономика, научна специалност „Икономика и организация на труда“ да бъде присъдена на Мария Христова Манчева.***

8.06.2021  
София

Подпис: .....  
(проф. д-р Румяна Нейкова)



## **UNIVERSITY OF NATIONAL AND WORLD ECONOMY**

### **R E V I E W**

By: Prof. Romyana Nikolaeva Neykova, PhD

*Academic institution:* VUZF, external reviewer

*Scientific specialty:* Economics and Management

Regarding: a review of a dissertation for awarding the scientific degree “**Doctor**” in the *scientific specialty* “Economics and Labour Organization”

***Reasons*** for the review: participation as a member of the academic jury responsible for the evaluation of the defence of the dissertation pursuant to Order No 1309/19.05.2021 of the Rector of UNWE.

*Author of the dissertation:* Maria Hristova Mancheva

*Topic of the dissertation:* “Women’s employment and reconciliation of professional and personal life”

*Academic advisor:* Associate Professor Galina Dimitrova, PhD

### **9. Information about the PhD candidate**

The PhD candidate Maria Hristova Mancheva enrolled in a PhD programme at the Department of Human Resources and Social Protection of the Faculty of General Economics at UNWE in the scientific specialty “Economics and Labour Organisation” pursuant to Order No 1134/20.05.2020 of the Vice Rector for Scientific and Research Activities at UNWE. The PhD studies were conducted in the form of informal learning.

Maria Hristova Mancheva has been an administrative secretary at the Department of Labour and Social Protection at UNWE since 2005. From 2008 to 2018 she was a part-time lecturer at the same department. She has led seminars in the following disciplines: Insurance systems, Social policy, Social assistance, Insurance, Insurance market, Reinsurance, Labour market. She earned her Bachelor’s and Master’s degrees in Insurance and Social Affairs from the same university.

The PhD candidate is fluent in English, which allows her to keep track of the latest developments in the field of social work and insurance in other countries and to adapt and transfer theoretical achievements and positive good practices to our country.

According to the documentation provided, all requirements in the individual dissertation plan have been met.

#### **10. General characteristics of the submitted dissertation**

The dissertation has been written in Bulgarian and has a total volume of 210 standard pages, organized into the following sections: an introduction, three chapters, a conclusion, and a list of references. 31 appendices have been enclosed to the scientific paper. The scientific literature used consists of a total of 171 entries – 104 in Bulgarian and 67 in English.

**The relevance** of the topic is determined by the emerging issues related to women in employment and their reconciliation of their professional and personal lives. These problems are related to the new value orientation of women and especially to their pursuit of education, professional development and career growth.

**The purpose** of this study is to investigate and analyse the essential characteristics, status, dynamics and problems of women in employment in the context of the concept of work-life balance, as well as to outline policy challenges in this field.

The fulfilment of the set research goal depends on the performance of four specific tasks arranged according to the logic of the research activity. Their performance centres on the argument of the **research thesis** that despite the increase in women's employment, there are still gender differences in the labour force participation rates, which gives rise to a number of challenges to the formulation of employment policies for women and the reconciliation of professional and personal life.

**The object** of the study are women in the labour market in European Union countries, and **the subject-matter** of the study is female employment and the possibility for reconciliation of profession and personal life.

Comparative, analytical, inductive and deductive methods have been used in the research process. Bulgarian and foreign literature sources have been examined and summarized. An empirical study has been done using appropriate statistical tools, including cluster analysis.

The set of appropriate methods used and the aggregate empirical data have allowed the author to conduct in-depth scientific research and to support and justify the conclusions and recommendations for improving women's work-life balance.

A total of 171 literature sources have been used for the purposes of the study, incl. 104 in Bulgarian and 67 in English, which have been listed in the references enclosed to the dissertation. They are related to the topic of the dissertation.

The dissertation submitted for review highlights the author's ability to select appropriate Bulgarian and foreign literature sources and to review and single out the relevant information, to choose, analyze and adapt classical and modern methods for investigating female employment and women's work-life balance.

The information has been used properly and correctly – the sources have been cited in the footnotes.

In the process of writing the dissertation, due to the complex and multi-layered nature of the research subject and object, as well as due to a number of methodological specificities of the statistical information used, some limitations have been adopted, which can be grouped as follows:

- only the economic and managerial aspects have been studied without taking into account the psychological, sociological, and other aspects, as they fall outside the scope of the study;
- the study covers the 28 EU member states which made up the Council between 2010 and 2019. Croatia acceded on 1 July 2013 and has been factored in over the whole study period for greater data comparability;
- the analysis on women's work-life balance is based on the published results from the European Quality of Life, 2016 survey, which is conducted every four years and was last published in 2017.

## **11. Evaluation of the obtained scientific and applied scientific research findings**

The submitted dissertation has scientific and applied scientific research merits. The dissertation clearly and precisely defines the primary focus of the PhD candidate, the main thesis, the goal and tasks, the subject and the object of the study. This makes it possible for the author to follow

the dissertation plan logically and by way of verification of the objectives to gradually achieve certain results, which are a necessary prerequisite for the next steps of the research.

The first chapter presents and analyses different explanations and definitions of the labor market resulting from the different approaches to its study and its multidimensional nature. An analysis has been made of the main legal documents in Bulgaria and the European Union, which regulate women's rights to participate in the labor market in the context of the reconciliation of professional and personal life. The provision of equal employment opportunities for women and men has been investigated, and a concept for the reconciliation of professional and personal life has been proposed.

The scientific and applied scientific research findings obtained from the conducted research in this part of the PhD dissertation can be defined as follows:

- an extensive review and summary of numerous opinions of Bulgarian and foreign authors have been made on the issues of the nature and structure of the labour market;
- the challenges faced by women in relation to their participation in the labour market have been outlined;
- gender equality has been seen as a fundamental value in any developed society, concluding that to be treated as equal, the representatives of the two sexes should have equal opportunities and access to the labour market, education, culture and decision-making in the community;
- the institutional framework of the labour market in Bulgaria and the European Union and the opportunities that these documents create for improving women's employment opportunities and their work-life balance have been studied;
- the main regulations applicable in Bulgaria and the European Union governing women's rights to participation in the labour market have been outlined, including EU directives that member states have to implement.
- factors affecting the reconciliation of the personal and professional life have been defined from a conceptual perspective;
- the tools of transformation cluster analysis have been presented in order to provide a characteristics of the processes affecting women's employment and the subsequent policies for achieving work-life balance.

The second chapter of the dissertation is analytical in nature. The contribution of the PhD candidate lies in the fact that using cluster analysis she has carried out an in-depth study to assess

women's employment in the European Union between 2010-2019 against six benchmarks. As a result of the analysis made in this part of the dissertation, the following important results have been obtained:

- a systematic analysis of employment by groups has been made using cluster analysis over a period of ten consecutive years and the variables related to women's employment in the European Union have been identified;
- a typology of women's employment in the European Union has been mapped out for each year and the relevant conclusions have been made;
- a comparison has been made between the labour force participation rate for women in Bulgaria and that for women in other countries in the European Union, indicating that the employment rate for women in Bulgaria is close to the employment rates in the European Union.

The results presented in the third chapter have been obtained from a comparative analysis of women's and men's employment in the European Union and thematic policies on improving work-life balance. As a result of the research done by the PhD candidate in this part of the dissertation, the following achievements can be pointed out:

- results obtained from the comparative analysis made indicate gender inequality in employment over the studied 10-year period;
- the conclusion has been made that gender mainstreaming will promote employment, increase women's economic independence, improve their access to education and lifelong learning, increase the number of women entrepreneurs, narrow the poverty gap between workers;
- there is evidence that flexible working hours, such as part-time work, flexitime, telecommuting, and home office are a precondition for the reconciliation of professional and personal life.

Having reviewed the submitted dissertation, the author's thesis, the research and verification of the methodology, I can conclude that the objective and set tasks have been fulfilled generating specific contributions by the author.

## **12. Evaluation of scientific and applied scientific research contributions**

In the report on the contributions enclosed to the dissertation abstract, the PhD candidate has listed four contributions. They sum up the main contribution, namely generating new knowledge for Bulgarian research in the field of women's employment and women's labour and

the concept of its growth based on extensive and in-depth research and analysis of real and actual data over a ten-year period in the European Union and Bulgaria. I confirm the existence of the contributions which the PhD candidate has listed in the dissertation, but I believe that they should be organized into two groups – scientific and applied scientific contributions.

### **13. Evaluation of the publications on the topic of the dissertation**

The author of the dissertation has provided a list of three self-authored publications in Bulgarian. They deal with significant aspects of the issues examined in the dissertation. Two of the papers have been published in the specialized journal “Panorama of Labour”, which allows important research findings to reach a specific target audience.

### **14. Evaluation of the dissertation abstract**

The submitted dissertation abstract has a total volume of 33 standard pages. It presents the content of the dissertation in a digested and summarized form. It provides a brief overview of the content of the dissertation, the relevance of the topic, subject and object of research, the main research thesis, the main objective and the tasks for its achievement, the research methods used, reference sources, and the research limitations that have influenced the outcome of the dissertation. The following appendices have been enclosed to the dissertation abstract: A list of the contributions of the dissertation and a List of references.

### **15. Critical comments, recommendations and questions**

First, the PhD candidate should become more actively involved in national and international forums (conferences, specializations, etc.), where the latest issues related to women’s employment and work-life balance are discussed.

Secondly, an attempt should be made to develop a project related to women’s employment and greater employment opportunities for women in the context of unusual and non-traditional situations in Bulgaria by involving trade unions and other organizations that deal with employment problems.

**I would like to ask the PhD candidate to answer the following question:** Why is the employment rate for women in Northern and Western European countries significantly higher than that in Southern and Eastern European countries?

## 16. Conclusion

The dissertation submitted for review on the topic of: “Women’s employment and reconciliation of professional and personal life” by Maria Hristova Mancheva fully meets the requirements of the Act for the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria, the Regulations for the application of the Act, and the Regulations for organizing and conducting competitions for obtaining scientific degrees and filling academic positions at UNWE.

The dissertation contributes not only to theory advancement, but also to practice development in the field of women’s employment and improvement of women’s work-life balance.

***In my capacity as a reviewer, I clearly and unequivocally vote “for” awarding the scientific and academic degree “Doctor” in professional field 3.8. Economics, scientific specialty “Economics and Labour Organization” to Maria Hristova Mancheva.***

8 June 2021  
Sofia

Signature: .....  
(Prof. Romyana Neykova, PhD)